

# SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA  
LITTERATURSÄLLSKAPETS  
ARBETSUTSKOTT

*TRETTIOSJUNDE ÅRGÅNGEN*

1916

UPPSALA

---

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1916



## Kellgrens första recension.

Meddelad af

**Gunhild Bergh.**

Det "Bref från en Landtbo til sin Wän i Stockholm", hvori Kellgren i Dagligt Allehanda den 23 febr. 1778 angriper Flintbergs Ode till fäderneslandet, har hittills varit det första kända proffet på hans kritiska verksamhet. Dock har man till följd af Kellgrens egna uttalanden vetat, att han nära ett år tidigare försökt sig som recensent, ehuru resultatet af detta försök tills helt nyligen varit okänt. Den 28 april 1777 skrifver nämligen Kellgren från Floby till Clewberg: "Hvad gjorde du med Critiquen; om Du ej velat lämna den åt Görwell, så hade Du kunnat ge den åt Brandell; den hade nog gått an åt Götheborgska Tidningarne, hvartill han bedt mig om opes suppeditiæ".

Den kritik Kellgren här efterlyser är den nedan aftryckta granskning af Oxenstiernas Ode öfver Gustaf Adolphs död, hvars original genom ett lyckligt fynd återfunnits bland Upsala universitetsbiblioteks handskrifter. Manuskriptet, som omfattar 11 tättskrifna kvartsidor, ingår jämte en mängd olikartade dokument i en bunt med det gemensamma signum U 180. Förr har det, enligt en förmodligen af Styffe gjord anteckning, tillhört J. H. Lidéns samlingar.

Stilens utomordentliga elegans, kvickheten, sarkasmerna, allt leder vid första genomläsandet tanken på Kellgren. Ett säkrare bevis på att denne verkligen är författaren finner man i en del öfverensstämmelser i tankegång och formulering mellan denna uppsats och senare autentiska uttalanden, i enlighet med den egendommiga vana att ständigt upprepa sig själf, som för Kellgrens hela

produktion är så betecknande. Sålunda möter man i denna första recension vändningen: "Här falla mig i minnet prästens ord: Lika-som Lejonet är ett grymt djur; altså skole vi ock vandra i ett nytt lefverne", hvilken nästan ordagrant återkommer i den berömda kritiken af Leopolds ode (St. P. 1778: 11).

Att denna recension är identisk med den Kellgren våren 1777 skickade till Clewberg, bevisas vidare af att den ingår äfven i den Gjörwellska samlingen i K. B., i en afskrift, som verkstälts af Stechau och som bär det af Gjörwell själf skrifna datum 8. 4. 1777.

Denna anteckning, som troligen betecknar den dag, då afskriften togs, ger en ledning vid daterandet af recensionen. Den skrefs förmodligen i slutet af mars, Oxenstiernas dikt utkom i början af månaden, men så alldeles omedelbart torde den knappast anländt till Kellgren.

Skälet till att Gjörwell ej publicerade kritiken får väl närmast sökas i rädsla. Ett så skarpt angrepp var, enligt dåtida uppfattning, något oerhördt, och blef det naturligtvis än mer, då det rikta-des mot en förnäm och beundrad skald som Oxenstierna.

Angående recensionens innehåll och dess plats inom Kellgrens produktion hänvisar jag f. ö. till den behandling jag redan däraf gifvit i "Litterär kritik i Sverige u. 1600- och 1700-talen", s. 115 ff.

Min Wittre Wän!

Tack för ditt glada bref och för de piecer du sände mig och för de nyheter du meddelte mig om Witterhetens sednaste öden i Stockholm. Det tyckes mig gått med vår skaldekonst såsom gemenligen går dessa *glädjens döttrar*, hvilka förlora i värdet af sine älskare — hvad de vinna i antalet. I sanning måste hennes nöjen vara nog liderlige, då hon reser til Djurgården att dela dem med K.-ll. En Policekammare på Parnassen vore rätt nödvändig. Emedlertid är orsaken till denna vår Poësies förnedring mindre hos henne sjelf, än hos de stora snillen, hennes första dyrkare, hvilka varit nog otacksamme att öfverge henne, stackars flicka, sedan hon gifvit dem de största prof af sin ömhet. Det är sant hon har hvarken det majestätiska utseende, den ädla gång och hjertsmältande ömhet, som dess Syster i England; ej heller äger hon det förträllande behag, den smak att pryda sig och

det quicka fjolleri hvarmed hennes Syster i Frankrike tycks hafva förledt Creuzar och Oxenstjernor att vara henne otrogne. Imedlertid bör bristen af dessa fullkomligheter mera tillskrifvas naturen än den förvända upfostran man gifvit henne. Hvarföre finnas nu för tiden så få skönheter bland de förnåmas barn? Orsaken är bekant, man lindar och krossar deras mjuka lemmar från spädaste åldren. De ammas i vaggan af främmande bröst, och vid tiltagande år gifves dem ingen sund och stadig föda, utan idel klifs och lappri, hvarmed de näppeligen kunna underhålla lifvet, mindre vinna den stadgade växt, den friska hy, den fyllighet och den lifaktighet i hela väsendet, som endast hälsan kan gifva. På samma sätt har man umgått med vår Sv. Skaldekonst, och verkan har varit densamma. Redan i dess spädaste barndom har man företagit sig att tvinga och vanställa dess vackra natur. I stället att näras af den hälsosamma modersmjölken, den gamla Göthiska Witterheten, som i styrka täflar med den Engelska, har man försvagat henne med franska läckerheter, man har hämmat växten för dess späda lemmar med tusentals tvång och regler, och då man vid dess mogna år bordt nära dess ungdoms eld til ädla utbrott, har man i stället sökt quäfvå densamma; man har gjort henne ett brott af en oskyldig glätighet, man har låtit vidskeppelse och skendygd angripa hennes tänkesätt och seder, och man har i tankans och de öma begärens ålder gifvit henne etiketten och oförmögenheten til Hofmästarinnor. Om hennes första Dyrkare förmått henne att taga sig någon större frihet\*) Så har det ej undgått Widskeplighetens grimacer. Man har sedermera tvungit henne att afmåta hvart steg, hvarje min, hvarje rörelse, efter vissa regler stiftade af snöpingar, som oförmögne att sjelfve känna det sköna, hafva hämnat sig därmed att de tadlat detsamma. Man har tagit bort mer än halfva antalet af orden i språket, och ibland dem ofta de starkaste, ömaste och nödvändigaste, dels emedan de haft för många eller för få stafvelser dels efter de varit för allmänna, m. m. och man har påstått att hon med den öfriga hälften skulle i alla ämnen uttrycka sig både vackrare och med mera omväxling än de som ostraffadt haft hela språket att tilgå. Än har man befallt henne att beskrifva landtlefnadens behag, utan att få säga *landtlefnad*, än att lofsjunga den Högsta varelsen, utan att få nämna honom för *varelse*, och i sin olycka har man til och med nekat henne att få kalla sig *olycklig*.\*\*)

\*) Se vissa stycken af Dalins Witterh. arbeten, denna eviga rhapsodien af förträffeligheter och uselheter och i synnerhet Gref Gyllenborgs *Menniskjans Elände*, det värdigaste efter min känsla, som någonsin är skrivit i Svenska Poésien.

\*\*\*) I de sista sex raderne på denna sida finner jag 10 af de vackraste och ousärligaste ord i språket, som aldrig gå in någon vers: *Vackrare, omväxling, ostraffadt, landtlefnad, lofsjunga, varelse, olycklig* m. m. Huru kan någon vara nog djerf att skriva Svensk vers?

samma mån som man således inskränkt hennes tänke och talesätt, i samma mån har antalet vuxit af hennes otidige granskare. Hvad under då att hon ledsen och förtviflad öfver ett så tyranniskt tvång af oförmögne grälär \*) som ej förstå att en lyckelig natur är öfver alla regler, skakat af alla bojor och fallit in i liderlighet. Fåfångt min vän vill du inbilla mig att Gref Oxenstjerna återkommit til sin förra kärlek för att uprätta hennes förfallna heder. Åtminstone är Oden öfver Gustaf Adolfs död, som du skickat mig, aldeles intet bevis därutaf. Allmänheten drömmer och Du skämtar. Jag vet väl att det största snille ej alltid brinner lika klart, Voltaire har skrivit oder; men ännu har ingen misstagit sig på Solen fastän invefvad i den starkaste tökna. Dina bekräftande uttryck gjorde mig i början något tvehåge. Då läste jag morgonen och somnade vid oden. Huru ren, huru liflig, huru lysande är icke morgonen? huru död är icke Gust. Ad. död. Detta stycke äger ej de stora fel, de grofva orimligheter som väcka åtlöje. Det är värre, det är medelmåttigt, eller litet därutöfver, och det skulle ej förtjena granskning om det ej här och där ägde förträffeliga ställen. Det är ej aldeles af det slaget, som Popen kallar

Correctly cold and regulary low,

Och hvarom han säger,

We cannot blame indeed — but we may sleep:

Emedan detta förtjenar både lastande och sömn. Jag önskar att någon förtjent granskare i Stockholm hade roat sig med att bevisa detta, ej för att uprätta Gr. Oxenstjernas skaldeära, som redan nog blifvit hämnad genom Allmänhetens glömska af denna piecen, men för att slå i munnen på dessa talrika diletanter, amateurs, connoisseurs, admirateurs etc. etc. som ej lära underlåtit att finna alt gudomligt i ett arbete som fått den äran att bära Oxenstjernas namn. En sådan hade lätt kunnat låta dem finna hvad oändlig åtskilnad i Stylen hos Gr. Oxenstjerna och den okände författaren. Den förras är öfver alt lätt, flytande, ren, ädel och behagelig; den sednares däremot tvungen, sträf, missbrukad, låg och tvetydig. För att efterkomma din begäran som fordrat mitt omdöme och för att mörda någre ögnablick af dessa eviga dagar, som äro tomma på dit sällskap; har jag kastat på papperet några af de fel, som vid första genomläsandet fallit mig i ögonen.

\*) Popen har förklarad hvaraf så många granskare finnas i frankrike:

The critic learning florisht most in France  
The rules a nation born to serve obeys,

Men hvad kan vara orsaken i Sverige?

I andra raden af förstra strophen heter det:

Den *enda* Wasars Son, den *Stora* bland Gustaver.

Man begriper ej rätt väl huru Gust. Adolph kan kallas den *enda* Wasars Son; hvad var då hans Far och hans Farbröder? hvad var Sigismund? hvad voro hans efterträdare på Svenska thronen? hvad är vår regerande Nädigste konung? kallar icke Auctor sjelf honom framdeles för Wasars ättling. Den *Stora* bland Gustaver är ännu mera besynnerligt. Hade han sagt den störste, så hade det redan varit öfverdrifvit. Jag vet intet om icke friheten är en större skänk än aflägsne eröfringar, som sällan kunna bibehållas och som köpas med tusentals medborgares och medmenniskors blod. Men att auctor exclusive kallar honom *Stor* och därigenom aldeles beröfvar de andre två Gustaver en så högstförtjent titel att säga den *Store* bland Gustaver, lika som man säger den sanne ibland *Gudar*, tyckes vara alt för starkt —

*Lik den första blef*: Césuren faller här alt för illa på blef —

Han *dör* och *vid sitt mål* i början af sin bana:

Auctor bjuder til att vara löjlig i denna tautologie: *Han dör vid sitt mål*, d. ä. han dör, när han dör — Hans fall i lyckans famn, som omtalas i a:a strophen, är tvetydigt. Meningen lærer vara att han föll, då han var som lyckligast; men om han sagt t. e. hans fall i Dödens famn, skulle väl då meningen blifvit att han föll, då han som bäst var död?

*Låt Sanning åt hans mull din vördnads offer bära*:

Hade det inte varit lämpeligare att säga: Gå min vördnad att fram-bära sanningens offer åt hans mull. Det skulle bättre instämt med hvad auctor förut och efteråt säger: *Sjung du hur hjelten dog — Han tarfvar ej ditt lof*. Det han således vill säga är allenast en enfaldig berättelse om tillgången af hans död, det är en naken sanning, och hvad kan vara orsaken, som drifver honom därtill? Wördnaden för hjeltens minne. Det är således vördnaden som frambär ett offer och detta offer hvad är det? Sanningen. — Vid tredje Strophens genomlöpande har jag allenast *snafvat* på ett *än* som ej legat på sitt ställe, och stadnat kortt därefter i något tvifvelsmål om det är tillåtit att säga *söka bragder* mera än att *söka gerningar*; för den som lagt sina bragder i sjön, vet jag väl att det är ganska tillåtit att söka dem.

Olympen häpen ser vid *denna grynings fasa*,  
 åt hvilken Ödets hand för Caesar eller Wasa  
 Beredt en ärestod.

Desse tre rader som sluta IV:e Strophen äro föga begripelige: hvilken är *denna* gryning, som ej förut är omtalt, och som är så faselig. Det är faseligen svårt att se någon gryning af orda förstånd i denna phoebus. Om auctor menar offerdagens gryning, om han velat säga att Olympen var häpen, genom den ovisshet hvori han var stadd om ödet beredt ärestoden åt Tyska eller Svenska monarchen; så talar auctor som ett orakel. Gref Oxenstjerna har aldrig varit så otydelig, om ej då han brukat chiffre styl. För öfrigt vet jag ej huru väl det passar sig för hedniska Olympen att blanda sig i en strid för den Evangelisk-Luthersk-Christna Salighetsläran. Jämför X:e Strophen 1:a raden af VI:e strophen:

Men Gustaf hemligt *sjelf sitt lifslopp upfyllt skattar*

är så oförlikneligen trög och kärft att den i hela detta poeme ej har sin like mer än i första raden XIX:e Str. som lyder:

Men ödet med hans blod *knapt Lützens valplats stänkte* —

I VII:e strophen heter det: Han strider *medlertid* — efter detta medlertid väntar man snart att i någon vers få se *icke desto mindre* —

— — — och snart hans sista lycka

Tycks segren i *sitt lopp*, ur Wallsteins händer rycka;

Detta *i sitt lopp* är en rad fyllnad. Man vet ej väl om det är lyckan eller segren som löpa, eller hvarföre de löpa. *Fanatismen* som ej allenast är *rädd* för sina öden, utan til och med *förfurad* kan väcka ens *medömkän*. I följande strophe talas om de *morden, dem svärdets raseri* til dödens altar *drog*. Man har lof att personifiera dygder och laster och hvarjehanda egen-skaper; men att föreställa sig ett svärd med lif och lidelser, ett svärd som fallit in i raseri, ett svärd hvars händer dra fram mord til dödens altare; därtill fordras en ovanlig inbillning —

I det följande säges att *nattens bistra Son hvälfver ödets domar*. Man har ej nog goda ögon att se huru denna hvälfningen egenteligen tilgår men emedan här säges att det är ödet som faller domarne, så finner man att döden ej kan annat vara än en ödets executions betjent, och att då han hvälfver dess domar lærer det ej betyda annat än att han verkställer dem, på samma sätt som man plägar säga att en länsman hvälfver landshöfdingens utmättnings dom. Jag föreställer mig att någon parodieur i Stockholm lærer betjena sig här af någon vacker morgonstund, då han får besök af en Slotts Cancellie betjent, att beveka honom med en rörande ode öfver Creditens död, ungefär af denna begynnelse:

Du morgonrodnans bistra Son,  
Som Slotts cantzliets domar hvälfver!  
Du vid hvars blickar flyr och skälfver  
Alt skapat som har tagit lån.

Jag tillstår vidare att det föreställer sig nog oredigt för mina ögon, när Gust. Adolph i XIV:e strophen *tågar att dra en låga ur ett djup* — Jag hade i min svaga kännedom af svenska Historien hittills inbillat mig att det var med vapnens styrka och tapperhet som Gust. Adolph krossade Fanatismens spira, men jag lär i XV:e strophen att det var genom deras tyngd — De sista 3 raderne äro en snille lek, som illa passar sig i en ode och ett så utsökt beröm för Gust. Ad. att man föga väntat det af Fanatismen vid det tillfälle det ansöker om konungens bane. — Trollet fullföljer i nästa strophe:

*Hans minne vördas må, blott att han upphör lefva.*

Och ändar med sitt lopp *de segrar* som mig *kränkt*.

Wid detta *blott att* stupar versen på knä i marchen. Men när Gudinnan Fanatisme säger att Gustafs segrar kränkt henne, är det en stark metaphore. Det är bekant att man säger kränka lag, kränka rätt, i stället för öfverträda, men aldrig kränka ett fruntimmer i annan mening än att besofva henne. Gustaf Adolphs segrar, som göra barn på Fanatismen — — — Det är nyhet i ett sådant uttryck. Följande strophe är en af de odugligaste.

Hon talar: Döden strax beskådar ödets lagar,

Där ren han talet *fyllt* af Gustaf Adolphs dagar.

Ingen ting är naturligare än att här taga fyllt för praeteritum, då meningen blefve att döden hade fyllt Gustaf Adolphs dagar i ödets lagar, men då man läser vidare:

Och början på en gång af verdens saknad ser,

blir man af denna versens utomordentliga orimlighet nödsakad att gissa det *ser* torde hafva afseende äfven på första radens innehåll och regera *fyllt* i participio, fastän det ej är stafvad med *d*, som det här nödvändigt bordt vara. Men — hvilken non sense likafullt i denna 3:de raden. Detta *på en gång*, som säger ingenting, denna saknad efter Gust. Adolph, som ej börjar förr än efter hans död. Hvilken poësie! Den är så litet sammanhängande att den nästan täflar med opera Stylen. Vidare när Döden förvandlar hela sin Gudomliga person i en pistolkula, för att beröfva en enda människja lifvet, då denne naturens envåldskung, som dödar så många människjor i et och samma ögnablick, värdigare och rimligare kunnat föreställas såsom den där blott behöfde befalla sina betjente att uträtta sin vilja; och när himmeln säges *tvinga Wasa i försåt*; så finner man lätt att det ej är Milton som talar om Döden och Himmelen. Jag går til följande strophe:

Naturen medlertid sin djupa sorg förklarar,

Hon svepar sig i moln och negdens genljud svarar

Med djupa suckars drag mot *bistra* spökens skri.

Huru har icke min erfarenhet ända hittills bedragit mig! Jag hade trott att då man suckar, suckar äfven genljudet och då man ropar, ropar äfven Echo tillbaka. Men man lärer medan man lefver. När auctor vidare omtalar såsom ett nytt bevis af den sorg naturen offentligen förklarade vid Gust. Ad. död, att *de aflidne Hjeltar bidade hans ankomst i Gudarnes sal*, och åter i följande strophe kallar detta *ett sorgset förebud*, så förlorar han sig. När *naturen vill förklara sin sorg* och gifva *verlden* obedrägliga förebud till någon förestående olycka, så borde hon låta världen se sin sorg och sina förebud. Men i hvilken Geographie finner man hvar Gudarnes sal är belägen? och huru kunde man se deras bidande?

Ren är af dödens hand den kung ur tiden *tagen*:

Detta *tagen* är alt för matt att uttrycka den våldsamhet och hastighet hvarmed det skedde. — I XVI:e Strophen blir meningen denna: »Oaktadt Svenska hären *tror se* konungens aska hämnad (Här får man veta att G. A. blifvit bränd. Aska i stället för död är längesedan ur bruk) och oaktadt äfven Pappenheim, *som fallts af dödens slag* (Här får man veta att döden uphört att vara blykula och blifvit påk: item att man ej kommer till skuggors rike utan att dö, hvilket är en ledsam omväg), oaktadt han berättar för G. A. att de Svenske segrat; är likafullt denna seger ett nederlag för Sverige». Är icke det alt för besynnerligt — att icke en gång Pappenheims berättelse i skuggors rike, skulle kunna hindra Sverige att förlora denna seger. Här falla mig i minnet prästens ord: *Likasom Lejonet är ett grymt djur; altså* skole vi ock vandra i ett nytt lefverne — I följande strophe heter det:

Han stupar af en ätt den största och den sista  
Hvars snillens sammandrag han i sitt snille bär.  
Så vidgas älfvens våg —

*Han stupar af en ätt*, är fel emot prosodien och tydligheten. Det är sant, det står ett skiljetecken vid *stupar*; men jag har altid — trodt att en Poët bör sjunga för läsarens öron och ej för dess ögon om han vill vinna sitt ändamål. — Jag anmärker å nyo obehörigheten att kalla G. A. för den största och sista af vasa ätten. Hvert den påföljande liknelsen må höra vet man ej väl. Är meningen att Sverige mister at på en gång, likasom älfvens våg vidgas, eller att han bär i sitt snille flera snillens sammandrag, likasom älfvens våg vidgas. Så väl som liknelsen passar til denna sista tankan som ej är annat än en bimening; så illa är den amenerad. I XIX:e Strophen beskrifves odödligheten såsom länkande sig från Himlens högd, *där Mars sin döda Bror i häpna armar slöt*. Man skulle — däraf tro att Gust. Ad. redan var hos Mars i himmelriket, men man flatnar att i det följande få

höra att hon sedan först tar emot hans anda i flykten ifrån vår jord. Meningen lär vara att odödligheten sänkte sig dit ner där Mars sin döda Bror i häpna armar slöt; men auctor är för mycket discret att säga hvad han tänker.

Och *från* ett vördadt stoft, där *nu* sig tårar blanda  
*I* flykten från vår jord hon mottar Wasas anda  
 Uti sitt gudasköt.

Hela denna mening är bråkad och osvensk. Hon mottar Wasas anda i flykten från vår jord, Uti sit Gudasköt. Huru konstladt — huru hopgyttrad är icke alt detta; Hvartil tjenar detta *nu* som utmärker tiden för tårarnes blandning? Det är någorlunda klart att man ej kunde gråta på hans stoft förr än han var död. Det låter som Wasas anda flög upifrån nedåt, emedan Odödligheten emottog densamma i flykten från vår jord — Auctor har än en gång velat roa, när han i följande str. låter Odödligheten berätta G. A. att han nu mera vore död, såsom en förändring hvilken konungen ej annars så i hast kunnat blifva varse; *Du har din bana fyllt*, säger hon. I str. näst för den sista heter det ifrån odödlighetens mun til G. A.

*Hvar gång en Gustaf föds, skall man din ära minnas.*

Detta är ej för mycket lofvadt. Det är således två gånger redan som Gust. Ad. efter sin död blifvit ihågkommen. Den sista str. är, utom de två första raderna, så fullkomligen platt och olycklig, att jag nästan i min ifver skulle dömma den förtjent af ett ställe i Gustaf Wasa.

*Och fästen Eder se'n vid Svea kungars Hof.* kan någonting vara mera prosaiskt, och detta *förbiden* och detta — *Himlens skick som bereder* och detta *syslosätta Eder* och dessa namnets storverk — — —

mediocribus esse Poëtis  
 non Di, non homines non concessere columnae

Med alt detta vill jag icke neka att ju denna skriften äger rätt sköna ställen, ja ibland hela stropher förträffeliga, hvilka ej kunnat undfalla dem, som så orimligen tilägnat detta skaldestycke Gref Oxenstjerna.

Men huru har jag kunnat vara så vidlyftig i ett lappris ämne. Jag märker härutaf huru lätt det är att granska andras arbeten, och du lär finna huru svårt jag här måste hafva att förskaffa mig några nöjen. Gifve Gud att jag snart sluppe från dessa smakens enquadruerade antipoder up til Stockholm igen att få le bland mina vänner och gråta vid Operan, hvilken oakadt alla dess fel och oakadt jag ej får hvissla, likväl ej kan annat än behaga mig. Tänk om Poesien och action vore lika vackra som Fru Augusti och Musiquen!

Til ett bevis af Witterhetens flor, hvori den här nere ligger insvept, får jag berätta dig att då jag häromdagen för ett af de witraste fruentimmer i provinsen viste oden öfver G. A. död, gjorde hon vid första bokstafven den grundeliga anmärkning att öpricken var bortlemnad. Men finner man ej ofta sådane öprickare bland sjelfva granskare hjorden i Stockholm. Må väl och älska mig oaktadt min kärlekslösa vidlyftighet.